

Bygga bo tänka

Utdrag ur Martin Heidegger:

»Teknikens väsen och andra uppsatser«

I DET FÖLJANDE FÖRSÖKER VI TÄNKA över boendet och byggandet. Detta tänkande över byggandet tror sig ingalunda om att kunna finna några specifika bygg-tankar och än mindre att kunna ge några regler för byggandet. Det här tankeförsöket framställer över huvud taget inte byggandet utifrån byggnadskonsten eller byggtekniken, utan följer byggandet tillbaka in i det område inom vilket allt hör hemma som *är*.

Vi frågar: 1. Vad är boendet?
2. I vad mån hör byggandet hemma i boendet?

1
Det kan förefalla som om vi först genom byggandet nådde fram till boendet. Byggandet har ju boendet som mål. Emellertid är inte alla byggnader tillika bostäder. Broar och hangarer, stadion och kraftverk är byggnader men inte bostäder; bangårdar och motorvägar, regleringsdammar och saluhallar är byggnader [anläggningar] men inga bostäder. Ändå står dessa byggnader inom vårt boendes sfär. Denna sfär sträcker sig långt utöver dessa byggnader, och inskränker sig heller inte till själva bostaden. Långtradarchauffören är hemma på motorvägen, men det är inte där som han har sin bostad; textilarbeterskan är hemma på spinneriet, men hennes lägenhet är inte inrymd där; chefsingenjören är hemma i kraftverket, men han bor inte där. De här uppräknade byggnaderna hyser människan. Hon bebor dem men bor dock inte i dem, om med att bo blott menas att vi innehar en bostad. Under nuvarande bostadsnöd blir redan det att ha en bostad någonting lugnande och uppmuntrande; bostadshuset står till tjänst med tak över huvudet etc, och själva lägenheterna kan vara hur välplanerade och lättskötta som helst, och dessutom så billiga man kan önska sig, de kan vara luftiga, ljusa och soliga; men: innebär dessa bostäder någon garanti för att ett verkligt *boende* sker? De byggnader som inte är bostäder förblir å sin sida hur som helst beroende av boendet, så till vida att de tjänar människornas boende. På så vis skulle alltså boendet i vardera fallen vara det ändamål som föregår allt byggande. Boendet

klassikertext

Utdrag ur HEIDEGGER: »TEKNIKENS VÄSEN ...«

och byggandet förhåller sig till varandra som ändamål och medel. Men så länge vi menar blott detta, fattar vi boendet och byggandet som skilda verksamheter, och fastställer därmed någonting riktigt. Samtidigt förstår vi dock för oss, genom detta ändamål-medelschema, själva de väsentliga relationerna. Byggandet är nämligen inte blott och bart något medel för eller någon väg till boendet, byggandet är redan i sig självt ett boende. Vem säger oss detta? Vem skänker oss över huvud taget något mått med vars hjälp vi fullständigt kan mäta upp boendets och byggandets väsen? Det ömsinta tilltalet rörande en saks väsen kommer till oss ur språket, under förutsättning att vi aktar på dettas väsen. Emellertid rasar som bekant ett tygellöst och samtidigt rutinerat 'hålligång' med språkligt material som talas, skrivs och sänds i radio runt kring hela klotet. Människan åbakar sig som om hon vore den som kunde forma och bemästra språket, medan det i verkligheten är språket som är och förblir människans herre. Kanske är det just den av människan bedrivna omkastningen av denna maktrelation som mer än något annat driver hennes väsen ut i det ohyggliga. Det är nog gott och väl att vi beflitar oss om noggrannhet i vårt tal, men sådant är oss till föga hjälp så länge språket därvid alltfjämt tjänar oss blott som uttrycksmedel. Bland alla de

former av ömsint tilltal som vi människor kan föra *med oss* in i talandet är språket det högsta och överallt främsta.

Men vad menas nu med byggandet? Det fornhögtyska ord som motsvarar den moderna tyskans bauen [bygga], "buan", betyder bo /wohnen/.¹ "Buan" betyder: förbli, uppehålla sig. Den egentliga betydelsen av verbet bauen har gått förlorad för oss.² Ett obemärkt spår har överlevt i ordet "Nachbar" [granne, nabo]. Det Nachbar är "der Nachbar", "der Nachbarer", alltså den som bor i närheten. Verben buri, büren, beuren, beuron betyder samtliga boendet, vistelsen [jfr svenskans by]. Nu är det inte bara så att det gamla ordet buan säger oss att bauen [liksom svenskans bygga] egentligen betyder bo, utan det ger oss tillika en vink om på vad sätt vi måste tänka det boende som detta gamla verb nämner. När det är tal om boende, föreställer vi oss vanligen ett visst förhållningssätt som människan ägnar sig åt jämsides med många andra förhållningssätt. Vi arbetar på det ena stället och bor på det andra. Vi kan ju inte bara rätt och slätt bo, det vore ju närapå rena sysslolösheten; vi har ett yrke, vi gör affärer, vi kuskar omkring och bor under resan än här och än där. Bauen betydde ursprungligen att bo. Där ordet bauen alltfjämt talar på ursprungligt sätt, där talar det samtidigt om för oss *hur långt* boendets

väsen sträcker sig. Bauen, buan, bhu, beo, är nämligen vårt ord "bin" i fraserna: ich bin, du bist [jag är, du är] samt i imperativformen bis [var!]. Vad betyder då: ich bin? Det gamla ordet bauen, till vilket "bin" hör, svarar självt: "ich bin", "du bist" säger: jag bor, du bor. Det sätt på vilket du är /bist/ och jag är /bin/, det vis på vilket människorna *är* på jorden är das Buan, boendet. Att vara människa betyder: att som dödlig vara på jorden, det vill säga: att bo. Det gamla ordet bauen, som säger att människan *är* i den mån hon *bor*, detta gamla ord betyder emellertid *dessutom*: hägna och vårda nämligen den Acker bauen [bruka åkern] Reben bauen [odla vin].³ Ett sådant bauen bara skyddar, nämligen årsväxten, det som i sinom tid utifrån sig självt ger sin frukt. Bauen i bemärkelsen hägna och vårda är inte något framställande. Skeppsbyggen och tempelbyggen, däremot, framställer på visst sätt själva sitt verk. Byggandet /das Bauen/ är här inte något hägnande och odlande, utan ett uppförande. Båda typerna av byggande – byggandet som vård och skötsel, latinets *colere*, *cultura*, samt byggandet i betydelsen uppföra byggnader, latinets *aedificare* – inbegrips i det egentliga byggandet, alltså boendet. Byggandet som boende, det vill säga det att vara på jorden, blir numera dock för människornas all dagliga erfarenhet det från

början självklart "Gewohnte" [det invanda, men även 'det bodda'], som språket så vackert säger. För den skull träder byggandet som boende /das Bauen als Wohnen/ tillbaka för de mångahanda sätt på vilka boendet för närvarande försiggår, samt för de olika skötande och uppförande verksamheterna. Dessa verksamheter har i det följande tagit verbet bauen [och verbet bygga], och därmed ävensjälva byggandet/das Bauen/ i anspråk. Den egentliga innebörden i verbet bygga, nämligen att bo, har råkat i glömska.

Denna tilldragelse kan till en början te sig som om det blott rörde sig om en betydelseförskjutning mellan ett par vokabler. I själva verket förborgar sig här dock någonting avgörande, nämligen: Boendet /das Wohnen/ erfars inte längre som människans vara; boendet tänks över huvud taget aldrig längre som själva grunddraget i människovarat.

Att språket liksom drar tillbaka [från människorna] den egentliga betydelsen av ordet bauen [och ordet bygga], nämligen boendet, betyder dock hur ursprunglig denna betydelse är. Ty de väsentliga orden i språket råkar lätt ut för att det som de egentligen säger råkar i glömska till förmån för det ytligt menade. Hemligheten i hela denna process har människan ännu så länge knappast börjat tänka över. Språket drar undan sitt enkla och höga tal från män-

niskan. Härigenom förstummas dock inte språkets ursprungliga ömsinta tilltal, det bara tiger. Men människan underlåter att akta på detta tigande.

Om vi emellertid lyssnar på det som språket säger i ordet bauen, så förnimmer vi tre ting:

1. Bauen [liksom även bygga] betyder egentligen att bo /wohnen/.
2. Boendet /das Wohnen/ är det sätt på vilket de dödliga är på jorden.
3. Das Bauen som boende utvecklas dels till det Bauen som skyddar, nämligen årsväxten, dels till det Bauen som uppför byggnader. [Samma betydelseutveckling hos det svenska verbet bygga.]

Om vi betänker denna trefald då förmimmer vi en vink, och lägger märke till följande: Vi förmår inte en gång på ett tillfredsställande sätt fråga vad byggandet av byggnader i sitt väsen är, än mindre på ett sakligt sätt besvara frågan, så länge vi inte håller i tankarna att varje byggande i sig är ett boende. Vi bor inte på grund av att vi har byggt, utan vi bygger och har byggt i den mån som vi bor, det vill säga vi är *egenskap av de boende*. Men vari består då boendets väsen? Låt oss än en gång lyssna till hur språket talar till oss: Det gammalsachsiska "wunon" och det gotiska "wunian" betyder, lika väl som det gamla ordet bauen, förbliva, uppehålla sig.

Det gotiska "wunian" säger emellertid tydligare hur detta förblivande erfars. Wunian betyder: vara till freds, vara bragt in i friden och bli kvar där.⁴ Ordet Friede [fred, frid] betyder det fria /das Freie, das Freye/, och fry betyder: bevarad från skada och hot, bevarad – från ... det vill säga skonad. Att fria /freien/ betyder egentligen att skona. Själva skonandet består dock inte i att vi inte tillfogar den eller det skonade något [illa]. Det egentliga skonandet är någonting *positivt*, och sker när vi redan från början låter något vara i fred i sitt väsen, när vi enkom härgar något tillbaka in i dess väsen, och efter ordbetydelsen fredar det, in-hägnar det /einfrieden/. Att bo och att vara bragt till fred betyder: att in-hägnad förbli i 'das Freye', det vill säga förd in i det fria, in i det som skonar något i dess väsen. *Själva grunddraget i boendet är skonandet*. Skonandet genomsyrar boendet i hela dess vidd. Det genomsyrar också oss, så snart vi tänker på att människovarat har sin grund i boendet, och närmare bestämt i betydelsen de dödligas uppehåll på jorden.

Emellertid betyder "på jorden" redan i och för sig "under himlen". Bådadera betyder *dessutom* "att förbli inför gudarna", och det innefattar även "att tillhöra människornas gemenskap". Såsom sprungna ur en *ursprunglig* enhet hör de fyra: jord och himmel,

Utdrag ur HEIDEGGER: »TEKNIKENS VÄSEN ...«

gudar och dödliga, hemma i ett och detsamma.

Jorden är den tjänande-bärande, den blommande-fruktbringande, utbredd i berggrund och vattendrag, uppgående i växtlighet och djurliv. Säger vi jord, så tänker vi redan tillika de andra fyra* betänker dock icke de fyras enfald.

Himlen är solens välvande gång, månens gestaltväxlande lopp, stjärn världens vandrande glans, årets tider och deras skiftningar, dagens ljus och skymning, nattens dunkel och skimmer, vådrens gunst och ogästvänlighet, eternas vida tåg av moln och dess blånande djup. Säger vi himmel så tänker vi redan tillika de övriga tre, men betänker dock icke de fyras enfald.

Gudarna /die Göttlichen/ är gudomens vinkande budbärare. Ur dennas heliga maktutveckling framträder Gud i sitt nu, eller drar han sig undan i sin fördoldhet. Nämnar vi gudarna, så tänker vi tillika de övriga tre, men betänker dock icke de fyras enfald.

De dödliga /die Sterblichen/ är människorna. De kallas de dödliga därför att de kan dö /sterben/. Att som människa dö betyder att förmå döden som död. Det är bara människan som dör i denna mening, och hon dör fortlöpande, så länge hon finns kvar på jorden, under himlen och inför gudarna. Nämnar vi de dödliga, då tänker

* Borde vara »tre«. Red. anm.

vi redan tillika de andra tre, men vi betänker dock icke de fyras enfald.

De fyras enfald kallar vi för *fyrheten* /das Geviert/. De dödliga är i fyrheten i det att de bor. Grunddraget i boendet är emellertid skonandet. De dödliga bor på så vis att de skonar fyrheten i dess väsen. Det boende skonandet är således fyrfaldigt.

De dödliga bor i den mån de räddar jorden – ordet rädda här fattat i dess gamla betydelse som ännu Lessing kände till. Räddningen rycker inte bara [något] undan ur faran; att rädda betyder egentligen: att frisläppa något in i dess eget väsen. Att rädda jorden är ej detsamma som att utnyttja den och något helt annat än att trötta ut den. Räddningen av jorden mästrar inte jorden, och gör inte jorden underdånig, ty därifrån är steget inte långt till den hämningslösa utplundringen.

De dödliga bor i den mån de undfår himlen som himmel. De låter solen och månen behålla sitt lopp, och stjärnorna sina banor, de låter årets tider behålla sin välsignelse och sin vedervärdighet; de gör inte natten till dag, och dagen inte till någon jäktad rastlöshet.

De dödliga bor i den mån de förbjudar gudarna som gudar. Fulla av hopp håller de dödliga fram det de fruktar inför gudarna. De dödliga förbjudar vinkarna av deras ankomst, och de misstolkar

inte det tecken som vinkarnas uteblivande innebär. De tillverkar inte några gudar åt sig, och bedriver inte någon avgudadyrkan. Även i ofärden förbjudar de den välgång som har dragits undan från dem.

De dödliga bor i den mån de ledsagar sitt eget väsen, nämligen att förmå döden som död, ledsagar detta sitt väsen in i bruket av denna förmåga, så att det blir en god död. Att ledsaga de dödliga in i dödens väsen, betyder ingalunda att sätta upp som mål döden i egenskap av det tomma intet; det betyder heller inte att fördystra boendet genom ett blint stirrande fram mot slutet.

I räddningen av jorden, i undfåendet av himlen, i förbudandet av gudarna, i ledsagandet av de dödliga, egnar sig boendet som det fyrfaldiga skonandet av fyrheten. Att skona innebär: att skydda fyrheten i dess väsen. Det som blir taget i skydd måste bärgas. Men var förvarar väl boendet, när det skonar fyrheten, dennas väsen? Hur fullgör de dödliga boendet som detta skonande? De dödliga skulle aldrig förmå detta, ifall boendet vore blott ett uppehåll på jorden, under himlen, inför gudarna och bland de dödliga. Boendet är tvärtom i första hand ett uppehåll hos tingen. Boendet som skonande förvarar och bevarar fyrheten i det hos vilket de dödliga uppehåller sig, nämligen i tingen.

Upphållet hos tingen är dock minst av allt något femte som hängs utanpå skonandets nyssnämnda fyrhet; tvärtom: Upphållet hos tingen är det enda sätt på vilket det fyrfaldiga upphållet i fyrheten någonsin på ett enhetligt sätt kan fullgöras. Boendet skönar fyrheten, i det att det bringar dess väsen in i tingen. Tingen förmår dock själva bärga fyrheten *blott om* de själva släpps fria in i sitt väsen *som* ting. Hursker detta? Genom att de dödliga hägnar och vårdar de växtliga tingen, samt genom att de enkom uppför de ting som inte växer av egen kraft. Hägnandet och uppförandet är byggandet i trängre bemärkelse. *Boendet /Das Wohnen/* är, i den mån det hägnar fyrheten och för den in i tingen, i egenskap av detta hägnande *ett byggande*. Härmed har vi på vår väg nått fram till den andra frågan:

2

I vad mån hör byggandet hemma i boendet?

Svaret på denna fråga ger oss besked om vad byggandet, tänkt utifrån boendets väsen, egentligen är. Vi inskränker oss nu till byggandet i bemärkelsen uppförandet av ting, och frågar: Vad är ett byggt ting? Som exempel för detta vårt eftersinnande må tjäna en bro.

Bron svingar sig "lätt och kraftig"⁵ över floden. Den förbinder

inte blott två redan förhandenvärande stränder med varandra. Först i bronns gång över floden framträder stränderna som stränder. Bron låter dem enkom ligga där mitt emot varandra. Bron skiljer den ena sidan av floden från den andra. Stränderna stryker inte heller längsmed floden som likgiltiga gränslinjer mellan land och vatten. Bron bringar med strändernas hjälp de på ömse sidor om floden belägna bygderna fram till denna. Bron bringar flod, strand och land in i det ömsesidiga grannskapet. Bron *församlar* jorden som landskap kring floden. Så ledsagar bron floden på dess färd genom nejden. Bropelarna bär, vilande i flodbädden, bågarnas djärva spann, som ger fritt lopp åt flodens vatten. Vare sig vattnen lugnt och muntert vandrar förbi, eller himelns floden, under åskhyn eller under snösmältningen, skjuter fram i obändigt svall kring bropelarna, så är bron alltid redobogen för himlens alla väder och deras ombytliga väsen. Även där bron övertäcker floden, håller den dock dess strömmande mot himlen, genom att för några ögonblick låta vattnen slukas av bågarnas port, för att sedan åter släppa dem fria därur.

Bron lämnar floden fritt lopp, och skänker samtidigt de dödliga deras väg, så att de kan gå eller fara från land till land. Broar ledsagar på mångahanda sätt. Stadsbron leder från slottet över till

domkyrkotorget, flottbron utanför småstaden bringar vagnar och hästspann ut till de kringliggande byarna. Den oansenliga gamla stenbron över ån skänker skördenvagnen dess väg från gårderna in till byn, och bär vedforan från markvägen över till stora landsvägen. Motorvägsbron är inspänd i den kalkylerande och till högsta hastighet uppdrivna fjärrtrafikens linjenät. Ständigt, och på ständigt skiftande sätt, ledsagar bron, än hit och än dit, människornas dröjande eller hastiga vägar, så att de kommer till andra stränder, och till sist, som de dödliga, även till den andra sidan. Än i höga bågar, än i flacka, svingar sig bron över flod och klyfta, så att de dödliga, vare sig de ger akt på brobanans översvingning eller ej, under sin oavblåtliga färd fram mot den sista bron dock ständigt trängtar efter att stiga utöver sitt vanliga och utöver sin ofärd, för att så kunna träda fram inför gudomen i dess oskadda helhet. Bron *samlar*, som den översvingande övergången, [landskapet och vad däri är] inför gudarna, och det oavsett om deras närvaro blir enkom betänkt och på ett synbart sätt *tackad*, till exempel genom en helgonstaty */Brückenheiliger/*, eller om deras närvaro förställs eller rentav ständigt förblir undanskjuten.

Bron *församlar* hos sig på *sitt vis* jord och himmel, gudarna och de dödliga.

Utdrag ur HEIDEGGER: »TEKNIKENS VÄSEN ...«

Församling heter med ett gammalt ord i vårt språk "thing". Bron är – just som det här skildrade församlandet av fyrheten – ett ting. Nu menar visserligen många att bron i första hand och i egentlig mening är *enbart* en bro. I efterhand och i vissa sammanhang kan den sedan eventuellt uttrycka ett och annat. Som sådant uttryck blir den då till symbol, till exempel för allt det som ovan har nämnts. Emellertid är bron, för såvitt den verkligen är en äkta bro, aldrig i första hand blott bro, och symbol först i efterhand. Lika lite är bron redan från början symbol i den bemärkelsen att den uttrycker något som strängt taget inte hör den till. När vi tar bron på allvar, visar den sig aldrig som uttryck. Bron är ett ting, och *enbart detta*. Enbart? Som detta ting församlar den fyrheten.

Vårt tänkande har dessvärre sedan gammalt vant sig vid en *alltför torftig* syn på tingets väsen. Detta har under det västerländska tänkandets utveckling fått till följd att man har föreställt sig tinget som ett obekant x, behäftat med förnimbara egenskaper. Ur denna synpunkt framstår för oss *allt som redan hör till detta tings församlade väsen* som i efterhand i tinget intolkade tillsatser. Emellertid skulle bron aldrig ha kunnat vara blott och bart bro, om den inte vore ett ting.

Bron är visserligen ett ting av sin *egen* art, ty den församlar ju

fyrheten just på *så* sätt att den bereder fyrheten en *fristad*. Men endast sådant som *självt* är en ort kan rymma någon fristad. Orten är inte för handen före bron. Visserligen finns det, innan bron står där, utefter floden mångahanda ställen som kan beläggas av ett och annat. Ett av dessa ställen framträder som ort, nämligen *tack vare bron*. Det är alltså inte så att bron kommer till en ort som redan finns för att sedan stanna där, utan en ort uppstår först i och genom bron själv. Bron är ett ting och församlar fyrheten, och församlar den just på det viset att den bereder fyrheten en fristad. Med utgångspunkt från denna fristad bestäms sedan de platser och vägar genom vilka ett rum blir inrymt.

Blott ting som på detta sätt är orter kan någonsin åstadkomma några rum. Vad ordet "Raum" egentligen nämner, det säger oss dess gamla betydelse. Raum, Rum betyder den röjda platsen för en bebyggelse eller ett läger⁶. Ett rum är någonting inrymt, någonting som har lämnats fritt, nämligen inom en gräns, grekiska *pe'ras*. Gränsen är emellertid inte det där något upphör, utan, som grekerna insåg, är gränsen det från och med vilket något *begynner sitt väsen*. Därför heter begrepp på grekiska: *horismo's*, det vill säga gräns [begränsning]. Det inrymda blir för varje särskilt fall medgivet samt så fogat, det vill

såga församlat genom en ort, det vill säga av ett ting av brons art. *Följaktligen undgår rummen sitt väsen från orten och inte från "rummet"*.

Ting som i egenskap av orter bereder fristad, kallar vi nu, i det att vi föregriper den följande framställningen, byggnader /Bauten/. Dekallas så därför att de har blivit frambragta genom det uppförande byggandet. Av vilken art detta frambringande, alltså byggandet, måste vara, det erfar vi först om vi har betänkt de tings väsen som, på grund av sin beskaffenhet, för sin framställning kräver ett byggande i bemärkelsen ett frambringande. Dessa ting är orter som bereder fyrheten en fristad; varje sådan fristad inrymmer ett rum. I dessa tings väsen som orter ligger relationen mellan ort och rum, men däri ligger också ortens relation till den människa som uppehåller sig vid den. Därför försöker vi nu att förtydliga de tings väsen som vi kallar byggnader, genom att vi i korthet betänker följande:

För det första: I vilken relation till varandra står ort och rum? Och för det andra: Vilket är förhållandet mellan människa och rum?

Bron är en ort. Som ett sådant ting bereder den ett rum, där jord och himmel, gudarna och de dödliga släpps in. Det av bron beredda rummet innehåller en mångfald platser belägna på skiftande

avstånd från bron. Dessa platser låter sig emellertid [även] definieras som blotta ställen, mellan vilka ett mätbart avstånd består. Avståndet, på grekiska *sta'dion*, är alltid inrymt, nämligen mellan blotta ställen. Det sålunda av ställen inrymda är ett rum av sin egen art. Rummet är som avstånd, som stadion, just det som samma ord säger på latin, ett "spatium", ett mellanrum. På så vis kan närhet och fjärran mellan människor och ting bli till blotta distanser, till avstånd inom mellanrummet. I ett rum som föreställs blott som spatium, framstår nu bron blott som ett något på ett visst ställe, ett ställe som när som helst kan beläggas av någonting annat eller rätt och slätt ersättas med en markering. Inte nog med detta; ur rummet som mellanrum låter sig blott de rena omfångena i höjd, bredd och djup framhävas. Det sålunda undandragna, latinets abstractum, föreställer vi oss som de tre dimensionernas rena mångfald. Det som denna mångfald inrymmer, det bestäms nu inte längre genom några avstånd, det är inte längre något spatium, utan enbart extensio – utsträckning. Rummet som extensio låter sig emellertid undandras [abstraheras] ett steg till, denna gång med hjälp av analytiskalgebraiska relationer. Det som dessa relationer inrymmer är möjligheten att på rent matematisk väg konstruera mångfalder med hur många dimensio-

ner som helst. Man kan kalla detta matematiskt inrymda rum för "rummet" / "den" Raum/. "Rummet" i denna mening innehåller emellertid inga rum och inga platser. Inom detsamma påträffar vi aldrig några orter, det vill säga ting av samma art som bron. Där emot föreligger omvänt i de rum som inryms av orter ständigt också rummet som mellanrum, och inuti detta i sin tur rummet som ren utsträckning. Spatium och extensio lämnar ständigt möjligheten öppen att mäta tingen och det som de inrymmer efter avstånd, sträckor och riktningar, samt att beräkna dessa mått. Under inga förhållanden är dock mått-siffrorna till blott på grund av att de *över lag* skulle vara tillämpliga på allt som har utsträckning, och rentav *grunden* för de rums och orters väsen som är möjliga att mäta med hjälp av det matematiska. I vad mån även den moderna fysiken efter hand, på grund av sakernas egen natur, har blivit tvungen att föreställa sig det kosmiska rummets rumsliga medium som en fältenhet bestämd av kroppen som dynamiskt centrum, den saken kan inte dryftas här.

De rum som vi dagligdags passerar är inrymda av orter. Dessas väsen har sin grund i ting av den art vi kallar byggnader. Om vi ger akt på denna relation mellan orten och inrymmandet, samt mellan inrymmandet och rummet, så vinner vi en hållpunkt utifrån vil-

ken vi kan betänka förhållandet mellan människa och rum.

Om människan och rummet kommer på tal, då brukar det låta som om människan stode på ena sidan och rummet på den andra. Emellertid är rummet ingenting som är gentemot människan. Det är varken något yttre föremål eller någon inre upplevelse. Det finns ju inte först människor och dessutom *rum*; ty om jag säger "en människa", och med detta ord tänker mig en varelse som är på mänskligt vis, det vill säga som bor, då nämner jag i och med namnet "människa" redan uppehållet i fyrvägen hos tingen. Även när vi förhåller oss till ting som inte är inom gripbar närhet, uppehåller vi oss hos själva dessa ting. Det är inte bara så, som vi får lära oss, att vi blott föreställer oss tingen i vårt inre, som om det blott i vårt inre och i vårt huvud skulle försiggå något slags föreställningar som ersättning för de fjärran belägna tingen. Om vi nu – vi allihopa – utifrån där vi nu sitter tänker på bron i Heidelberg, då är det att vi tänker på denna ort inte bara en upplevelse för de här närvarande personerna; i stället hör det ju till själva väsendet i vårt tänkande *på* den här bron, att detta tänkande *i sig självt står tvärs igenom* /durchste'ht/, avståndet till denna fjärran ort. Utifrån denna lokal är vi där borta hos bron, däremot befinner vi oss ingalunda hos något föreställ-

Utdrag ur HEIDEGGER: »TEKNIKENS VÄSEN ...«

ningsinnehåll i vårt medvetande. Vi kan rentav, medan vi sitter här, vara mycket närmare bron och det som den inrymmer än någon av de personer som dagligen begagnar sig av bron för att på ett likgiltigt sätt ta sig över floden. Rummen, och därmed också "rummet", är alltid förväginrymda i de dödligas uppehåll. Rum öppnar sig genom att de släpps in i människornas boende. De dödliga är; det innebär: på grund av sitt uppehåll hos ting och orter, kan de, *boende*, genomstå rummen. Och enbart tack vare att de dödliga i enlighet med sitt väsen kan genomstå rum, kan de också gå genom rum. Emellertid ger vi inte upp detta stående genom att gå. Tvärtom går vi ständigt genom rum på det viset att vi ständigt uppehåller oss hos såväl nära som fjärran orter och ting. Om jag går till dörren i den här salen, så är jag redan där och skulle alls inte kunna gå dit om inte så vore att jag redan är där. Jag är aldrig här blott som den här inkapslade kroppen, utan jag är [också] där, det vill säga jag genomstår rummet, och blott på så vis kan jag alls gå genom rummet.

Inte ens när de dödliga "går in i sig själva", överger de sin samhörighet med fyrheten. När vi – som man säger – besinnar oss på oss själva, befinner vi oss visserligen på återtåg in mot oss själva och från tingen, dock *utan* att för den skull någonsin *prise* uppehållet

hos tingen. Inte ens den förlust av relationen till tingen som inträder under vissa depressiva tillstånd skulle över huvud taget vara möjlig, ifall inte detta tillstånd föreblev vad det som mänskligt tillstånd är, nämligen ett uppehåll *hos* tingen. Endast under förutsättning att detta uppehåll redan bestämmer människovarat, kan de ting hos vilka vi är över huvud taget *undgå* att tala till oss, endast på detta villkor kan det alls bli så att *ingenting* längre angår oss.

Människornas relation till orter, och genom orter till rum, har sin grund i boendet. Relationen mellan människa och rum är ingenting annat än det på väsentligt sätt tänkta boendet.

När vi på det här provade sättet begrundar relationen mellan ort och rum, men även förhållandet mellan människa och rum, faller det ljus på de tings väsen som orterna utgör och som vi kallar byggnader.

Bron är ett ting av sådan art. Orten släpper in enfalden av jord och himmel, av gudar och dödliga i en fristad, i det att den inrättar sådana tillflyktsorter i rummen. Orten inrymmer fyrheten i tvåfaldig bemärkelse. Orten *släpper in* fyrheten och *inrättar* fyrheten. Bådadera, nämligen inrymmandet som insläppande och inrymmandet som inrättande, hör samman. Som det tvåfaldiga inrymmandet är orten ett beskärmt

Leine Hut/ för fyrheten, eller som samma ord också säger: *ein Huis, ein Haus* [ett hus]. Ting av sådan art som dessa orter hyser människornas uppehåll. Ting av denna art är vistelsorter, men inte nödvändigtvis bostäder i trängre bemärkelse.

Frambringandet av sådana ting är själva byggandet. Dettas väsen har sin grund i att det motsvarar dessa tings art. Dessa ting är orter som medger rum. Eftersom byggandet upprättar orter, är det ett stiftande och ett fogande av rum. Eftersom byggandet frambringar orter, kommer, i och genom fogningen av orternas rum, med nödvändighet även rummet som spatium och som *extensio in* i byggnadernas tingmässiga struktur. Men det är aldrig så att byggandet gestaltar "rummet", vare sig direkt eller indirekt. Men all den stund byggandet frambringarting som är orter, står det likväl rummens väsen och "rummets" väsenshärkomst närmare än all geometri och matematik. Byggandet upprättar orter, vilka inrymmer en fristad åt fyrheten. Utur den enfald i vilken jord och himmel, gudarna och de dödliga hör samman och till varandra, *undfår* byggandet *visningen* för hur det bör inrätta orter. Från fyrheten *övertar* byggandet måtten för varje uppmätning av de rum som ständigt är inrymda genom de stiftade orterna. Byggnaderna bevarar fyrheten. De är ting som på sitt

vis skonar fyrheten. Att skona fyrheten, att rädda jorden, att ta emot himlen, att bida gudarna, att ledsaga de dödliga, detta fyrfaldiga skonande är boendets enfaldiga väsen. Sålunda präglar de äkta byggnaderna boendet i dess väsen och hyser detta väsen.

Det här beskrivna byggandet är ett fullödigt låta-bo. Om byggandet verkligen fullt ut är, så har det redan svarat mot fyrhetens ömsinta tilltal. I detta mot-svarande har all planering ständigt sin grund, och denna planering öppnar i sin tur härför lämpade områden för utkast och ingrepp.

Så snart vi försöker tänka det uppförande byggandets väsen utifrån det att låta-bo, erfar vi tydligare vari det frambringande/Hervorbringen/ har sin grund, i vilken egenskap byggandet försiggår. Vanligen uppfattar vi frambringandet som en verksamhet, vars prestationer har till följd ett resultat, nämligen den färdiga byggnaden. Man kan föreställa sig frambringandet på detta sätt: man fattar då någonting riktigt, men träffar aldrig frambringandets väsen, som är ett hitbringande som bringar fram /ein Hervorbringen das vorbringt/. Byggandet bringar nämligen fyrheten hit in i ett ting, bron, och bringar tinget fram som en ort in i det redan närvarande, som först nu är inrymt genom denna ort.

Frambringa heter på grekiska *ti'kto*. Till roten tek i detta verb

hör även ordet *techne*, teknik. Detta ord betyder för grekerna varken konst eller hantverk, utan: att låta det eller det på ett eller annat sätt framträda i det närvarande. Grekerna tänker sig *techne*, frambringandet, utifrån det att-låta-träda-fram. *Techne* tänkt på detta sätt döljer sig sedan gammalt i det tektoniska inom arkitekturen. Det döljer sig på senare tid alltjämt, och på ett än mer avgörande sätt, i det tekniska inom maskintekniken. Det byggande frambringandet låter sig dock inte på ett tillfredsställande sätt tänkas med utgångspunkt från vare sig byggnadskonsten eller husbyggnadstekniken, inte heller med utgångspunkt från någon vanlig sammankoppling av dessa begrepp. Det byggande frambringandet skulle dock inte vara på ett tillfyllestgörande sätt definierat *ens om* vi, i linje med ordet *technes* ursprungliga betydelse, sökte tänka det *uteslutande* som ett låta-framträda, som i det redan närvarande anbringar någonting frambragt som något närvarande. Byggandets väsen är att-låta-bo. Fullbordandet av byggandets väsen är upprättandet av orter genom fogning av deras rum. *Blott när vi förmår boendet, kan vi bygga.* Låt oss för en stund tänka på en gård i Schwarzwald, en gård som för två hundra år sedan alltjämt brukades på det bondemässiga boendets vis. Här är det den inständiga förmågan att i tingen på

ett *enfaldigt* sätt släppa in jord och himmel, gudarna och de dödliga som har gestaltat huset. Denna förmåga har placerat gården på den vindskyddade sydlutan bland de frodiga ängarna kring källan. Denna förmåga har gett gården dess långt utskjutande spåntak, som tack vare sitt väl avvägda takfall råf med snöns belastning, och som räcker så långt ned att boningsrummen skyddas mot de långa vinternätternas stormar. Denna förmåga har inte glömt vrån med helgonbilder/den Herrgottwinkel/ bakom det gemensamma bordet, den har i boningsrummen inrymt helgade platser för vagga och 'Totenbaum', så kallas likkistan i denna trakt, och därmed under ett och samma tak i förväg markerat prägelns hos varje levnadsålder under dess gång genom tiden. Ett hantverk, som självt är sprunget ur boendet och som alltjämt använder redskap och anordningar som ting, förmådde en gång i tiden bygga en sådan gård.

Endast när vi själva förmår boendet, kan vi bygga. Hänvisningen till gården i Schwarzwald innebär ingalunda att vi borde eller kunde gå tillbaka till att bygga sådana gårdar, men den vill däremot, med stöd av ett boende i det levande förgångna, åskådliggöra hur *detta boende* förmådde bygga.

Boendet är ju emellertid själva *grunddraget* i det vara i enlighet

med vilket de dödliga är. Detta försök att besinna boendet och byggandet kan måhända tydligare bringa i dagen, att byggandet hör hemma i boendet, och på vad sätt byggandet undfår sitt väsen från boendet. Det skulle inte vara så lite vunnet om boendet och byggandet omsider började framstå som något värt att *fråga* om, och därmed som någonting *tänk-värt*.

Att dock även tänkandet självt, i samma bemärkelse som byggandet men på ett annat vis, hör hemma i boendet, kan måhända den här prövade tankevägen betyga.

Byggandet och tänkandet är ständigt vardera efter sin art oundgängliga för boendet. Båda är emellertid också otillräckliga för boendet, så länge vardera bedrivs som någonting för sig, i stället för att lyssna till varandra. Detta förmår de om bådadera, byggandet såväl som tänkandet, hör hemma i boendet och blir kvar inom dettas gränser, i vetenskap om att bådadera härrör från en lång erfarenhets och en oavslutlig övningsverkstad.

Vi försöker eftersinna boendets väsen. Nästa steg på denna väg vore frågan: Hur är det ställt med boendet i vår betänkliga tid? Det talas överallt, och på goda grunder, mycket om bostadsnöden. Det talas inte bara, det handlas också. Man försöker upphäva bostadsnöden genom att skaffa fram lägenheter, genom att gynna bostadsbyggandet, genom pla-

nering av hela byggsektorn. Hur hård och bitter, hur hämmande och hotfull, bristen på bostäder än är och förblir, så består dock *boendets egentliga nödtillstånd* inte i någon bostadsbrist. Den egentliga bostadsnöden är dessutom äldre än världskrigen och massförstörelsen, äldre än de stigande befolkningstalen på jorden och industriarbetarnas läge. Boendets egentliga nöd består däri att de dödliga först och främst återigen måste söka efter boendets väsen, att de *först måste lära sig boendet*. Tänk om det är så att människans hemlöshet skulle bestå i att hon inte betänkte den *egentliga* bostadsnöden som själva den allt överskuggande *nöden*? Så snart människan dock verkligen *betänker* sin hemlöshet, så är den inte längre något elände. Rätt betänkt är hemlösheten det enda ömsinta tilltal som *ropar* människorna till, och manar dem in i boendet.

På vad annat sätt kan de dödliga svara mot detta varats tilltal, än genom att de för *sin* del och från *sitt* håll bringar boendet in i dess väsens fullhet? De fullgör detta, om de bygger utifrån boendet, och tänker för boendet.

Översättarens anmärkningar

1. Även det svenska verbet bygga, som *f ö* är avlett av *bo*, betydde i äldre språk *bo*, *dväl-*

jas; jfr bönedagsplakatets 'bygga, bo och vistas'.

2. I svenskan har ju däremot verbet *bo* = *vistas* behållit denna i modern tyska bortlagda betydelse hos *bauen*.
3. I äldre svenska sade man liksom t ex bygga [= bruka] ett hemman, och bygga [= odla] humle. Jfr det gamla ordet för sädeslaget korn: *bjugg*.
4. Jfr svenskans vänja, samt besläktade ord som *van* och *vän*.
5. Citat ur *Friedrich Hölderlins* dikt 'Heidelberg'.
6. Jfr svenska ortsnamn som *Ankarsrum* och *Forsserum*.

Översättning: Richard Matz Rabén & Sjögren, 1974

Klett-Cotta
© J. C. Cotta'sche Buchhandlung Nachfolger GmbH, Stuttgart.
First published by Verlag Günther Neske, Pfullingen, 1954.

MARTIN HEIDEGGER (1889–1976), professor i filosofi vid universitetet i Freiburg im Breisgau 1928–1958. Hans viktigaste skrift är *Sein und Zeit* (Tübingen 1927), svensk översättning *Varat och tiden* (2:a uppl. Göteborg 1993).

"Bygga bo tänka" / *Bauen Wohnen Denken* /, föredrag hållet den 5 augusti 1951 inom ramen för »Darmstädter Gespräch II« över ämnet »Mensch und Raum« [Människan och rummet].